

KRITIKA

Szálinger Balázs

KöztársaságMagvető Kiadó
Budapest, 2012

Benkő Krisztián

„DEMOKRÁCIA NEVŰ ÉGITEST”

Szálinger Balázs maga is részese volt a 2012 tavaszán megrendezett két vitaest egyikének, amelyeken a politikai költészet mibenlétéről folytattak eszmecserét különböző álláspontú szerzők. Bár a vitán ő maga az esztétikum elsőbbsége mellett foglalt állást, új kötete vállaltan közéleti kérdéseket (is) felvető szövegekből épül föl. Mindhárom műnemben (líra, dráma, epika) megszólal, így egyfajta *Gesamtkunstwerk* élményét kínálja olvasóinak. A kötet címe egyaránt utalhat a Köztársaság térre, amely a közelmúltban a II. János Pál pápa tér nevet kapta; a Magyar Köztársaság „alkotmányos” átnevezésére; a Szilágyi Lenke címlapfotóján megjelenő allegorikus alak fején hordozott bőséggosár hamis utópiájára (Petőfi *A XIX. század költőinek* ironikus átírásai később még szóba kerülnek); vagy felidézheti az amerikai republikánusok és demokraták pártharcát is.

A korábban Vörösmarty Mihály előtt tisztelgő *A sík* című nagyeposz szerzője kötetének mottóját ezúttal – némi polgárpukkasztó céllal – Petőfi Sándortól kölcsönözte: „Oh, hadd feledjem, hogy polgár vagyok!” A későbbiekben ezért igyekszem a Vörösmarty-hatás tovább-

élését tetten érni a kötetben (a magyar romantika-kutatás belpolitikai kérdéseiben kevésbé járatos olvasók számára talán nem egyértelmű a két költő közötti választás tétje: lényeges háborúskodás folyik, melyikük nagyobb alakja a 19. századi magyar irodalomnak).

A könyv két lírai ciklusból, egy drámából és egy eposzból épül föl, melyet a költő a *Zárlat* című költeménnyel fejez be. A két versfüzért a témák változatossága jellemzi. Szálinger egyaránt ír szerelemről, popkultúráról (*Yoko Ono*), háborúról, magyar sorsról (*Verecke; Honfoglalók kiskátéja; Magyar Mártírvárosok Szövetsége; Széna tér, október 23.*), köz- és magánéletéről, családról és vallásról. A vidékiség és a fővárosiasság okozta identitásbeli frusztrációkban ráismerhetünk a népi-urbánus vita újrafogalmazási kísérletére (*Salgótárján; Püspökladány; Hajdúsági szerelmes vers*); éppígy újratematizálja a kuruc-labanc témát a *Bécs* vagy a *Népek tavasza* című költeményekben. A fővárosi versekben érezhetően feltűnik Kosztolányi Dezső hatása: az *Üllői úti fákra* implikáltan visszautaló *Hétfő éjjel az Üllői úton* mellett még egyértelműbb a folytonosság a *Józsefváros* című versben, ahol a Kosztolányitól kölcsönzött jelige helyett maga a vers kerül idézőjelbe (sajátos játék az allúziókkal). Olvashatunk vélt vagy valós példaképekhez címzett *hommage*-okat is a lírai ciklusokban, így Bibó Istvánhoz vagy Somlyó Zoltánhoz címzett költeményt. Lars von Trier becsületére legyen mondvá, hogy *A dánságról* írt vers kissé talán lekezelő. Viszont felemelő érzést nyújt a kötet futball-poézise, a *Mese az álomgólról*: „Mikor egy kapus azzal lett világhírű, / Hogy a súlypontját rossz lábra helyezte, / És az évszázad gólját életre hívta, / Majd az ünneplő csatár után eredt, / S együtt rohanguált a tizeneggyel, / Ifjú csikóként nyihogott önfeledten” (59).

A közélet kényesebb területeit is érinti Szálinger kötetében, így a diktatúra és a korrupció témáit. A *Diktatúra* című kétsorosos sommás és lényegre törő: „Nemet mondtam a diktatúrára, / De ígent mondtam a diktátornak” (51) – a személyi kultusz képes lehet fölülírni a „rendszer” visszasságait? A választ a poéta az olvasóra bízta. A Népszínház utcai Potyka sörözőben kelt *Korrupció* ismétli a *Józsefváros* poétikai taktikáját azzal, hogy a költő saját versét idézőjelbe teszi, és jellegzetesen az úgynevezett nehezen érthető Szálinger-versek sorába illeszkedik, ugyanis a költemény nyelvtanilag értelmetlen gondolatsorozat: mintha lehallgatott telefonbeszélgetés részletét olvasnánk, melynek nem ismerjük a kontextusát, előzményeit, a bűnelkövetés körülményeit és várható következményeit. „»Ennek most eredményének kell lenni, / Fiúk, mondom, most ne a kocsival, / Négyzetméterrel foglalkozzatok, / A szerző-

dés most a legfontosabb. / Ha három-négy éven belül se lesz / Eredmény, ismeritek, engemet megtaláltok.« (52)

A kötet negyedik fejezete a *Háború* című „szerelmi verses elbeszélés”, mely látszólag Budapesten játszódik, de az olvasó könnyen fölfedezhet benne világpolitikai kérdésekre történő reflexiókat is. Röviddel az Egyesült Államok elnökválasztásának lezárulása után, melyet fölényesen megnyert az afroamerikai Barack Hussein Obama, nehéz elvonatkoztatni a *Háború* című kiséposz republikánus ízű melléfogásaitól („a pénz és a hozzá hű erők”; „Hiszen rólunk volt szó, és nem arab / Idegenekről” [291, 293]). 2012-től Amerika szépen tovább „kavargatja” – hogy Szálingert idézzem – „nyamvadt kis demokráciáját” (görög találmány), melyet az eposz víziója szerint a történelem levakarni látszik Európa hátáról (csak nehogy erőszak legyen a vége: Európa elrablása). A költő az olvasó sejtelmére bízta, hogy mi az a „legtöbb vér”, melyet kontinensünkre „idegen népek hoztak”: vajon a nemzetiszocializmus okkultista (ázsiai) gyökereire vagy a kommunizmusra, esetleg a magyarok nyilaira, netalán a színes bőrűek jogainak fejlődésére gondolt-e? A múlt mindazonáltal nem lányregény: „Egyet agyonlőnek a szovjetek, / Egyet agyonlőnek a németek” (300). Mindeközben a közéleti látomások kavargása mellett kibontakoznak az elbeszélő költeményben egy szerelmi viszony képtörédekei is. A szerelmes részletek közt a gyöngédségtől a Szabó Lőrinc-féle kegyetlenségig („Az állt kezemre, hogy bántani foglak” [303]; vagy ennek ellentettje: a *Zárlat* penthesileiai „fogyományai”) sokféle állapot tanúi lehetünk. (Zárójelben teszem hozzá, hogy Obama a nők jogainak támogatásával az arab országok – demokratikus és feminista színezetű – lerohanásának ürügyét is új megvilágításba helyezheti: a párbeszéd és béke jobb stratégiának tűnik, mint a vérengzés. Ha pedig a demokrácia, ahogy Szálinger írja, már csak nyűg, akkor mára az olajhégység maradt volna a – republikánus – háború egyetlen motivációja?)

A történelem abszurditása, hogy végül a virtuális világ vált valósággá, az összekacsintásokból szövetség született, a kitalációból hatalom, az ötlet tartalommal telítődött föl – éppen az ellenkezője történt, mint a költő látomásában, aki – mint az eposz utolsó sorában írja – „lehet, hogy rossz ember” (350): „Kitudódik, hogy csak nemzetközi, / *Virtuális* asztaloknál van teste, / Ahol hozzá hasonlóan üres / Szereplőkkel játszsa a létezést, / Kuncognak és kacsintanak egymásra, / Én valahogy így jöttem rá, hogy nem vagy / Más, mint színpompás kitaláció” (326). A kiszámíthatatlan jövőről szóló prognózisok közt éppúgy felvillan a multi-

kulturalizmus helyére lépő rémálom – „Európa most először egyszínű, / Színrefesti Európát a piac, / S a háború izgalmi is mások” (315) –, ahogy az önmaga idegenségének (f)elismerésében rejlő bátorság: „Hát lehet, hogy idegenek leszünk / egy nap? El tudom ezt képzelni én? / Merem vállalni? És ki merek menni / anélkül az utcára, hogy rettegnek?” (303)

Az olasz futurista retorika agresszív militarizmusán (mely a háború izgalmától, a veszély szeretetétől, a szirénáktól és bombáktól a női hisztéria sztereotípiájáig terjed) át-átlépve hősünk olykor megszelídül. „[...] békés fiú vagyok, mert béke van” (295) – írja a hősköltemény elbeszélője egy ponton; máshol a II. világháború utáni hangulatba beleképelve magát, a kommunisták által meggyalázott vallási hagyomány, a jezsuita templom falán olvasható üzenet tűnik számára menedéknak: „*Tanuljatok tőlem, mert szelíd vagyok és alázasatos szívű*” (319). Az (elmaradó/befejeződött) harmadik világháború okozta bizsergés aztán mint ha az elbeszélő beletörődése lenne (lett volna) abba, hogy csak az ott-hontalanság marad(na), a vallást meggyalázó pszichoszociológia diadala: „Ez az egész, amit végiggondoltam / A harmadik világháború napján, / Amíg te aludtál, a gráciak, / Nem tudom, hogy mit csináltak, meghaltak [...] / És az egész földrészt kapaszkodott / Valami megfoghatatlan dologba, / Gondolom, Istenbe, hiszen mi másba [...] / Pszichoszociológiai aktus, / Ami segít túlélni bármi bajt” (322).

Hogy Szálinger Balázst a magyarországi közéleten túl a *Háború* mellett a *Köztársaság*ban is foglalkoztatják aktuális globál-politikai kérdések, arra a dráma perzsa származású szereplőinek domináns jelenléte is utal. A majdani első császárt, a fiatal Julius Caesart (Gaiust) főszereplővé avató színműben a költő folytonosságot teremt korábbi munkásságának Vörösmarty-kultuszával, hiszen William Shakespeare Caesar-tragédiájának áttünetje a magyar romantika legjelentősebb alakja, aki műfordításában jelentős mértékben utal a fordítással nagyjából azonos időben készült *Gondolatok a könyvtárban* című költemény szellemiségére. Noha az igen tehetséges és igen drága főhős, Gaius végül a köztársaság (majdani megdöntése) mellett dönt, ahelyett, hogy a görög és perzsa kalózok alvilági birodalmának élére állna, a színmű – a római színpad ellenére is – felidézti az ókori görög történelem egyik ironikus fordulátát. A görög-perzsa háború (ie. 499–449) után alig pár év-tizeddel kitört peloponnészoszi háború (ie. 431–404) során ugyanis az egymással harcban álló két görög városállam, Athén és Spárta egyaránt a perzsákkal való szövetkezéstől remélte az ellenfél legyőzését. Az első

költemény-ciklus elejére csempészett *Első jelenet* (Shakespeare-rel szólva: „Brutus, te is?”), nemcsak az összeesküvés és az apagyilkosság későbbi tényét eleveníti föl az olvasóban, még mielőtt a császárrá lett nagy tehetség fiktív fiatalkori kalandját elmesélné a dráma, de igazolni látszik a görög kalózvezér jóslatát is: „Hejj, a végén zsarnok leszel, fiú. / Vigyázz, az a legboldogtalanabb. / Egy rabszolga, és nincsen semmije, / Éhezik és retteg, és megölik” (173).

A dráma hiteles karaktereinek kidolgozása során a költő olyan kényesebb témákat is érint, mint a rabszolga-felszabadítás, vagyis Gaius fordulatszerű barátsága korábbi perzsa szolgájával; a neveltjeivel fajtalankodó, hazug „szicíliai” Dadus ellentmondásos alakja (származására ugyan történik utalás, etnikumát azonban jótékony homály fedi, vagyis akár a *Háború* „fenekünkbe csípő Jutka néni”-jének alteregója is lehetne); vagy elkalandozik olyan irányokba, hogy mennyivel kényeztetőbb a hispán gasztronómia, mint a háború borzalmai. Szálinger beleérező képességét dicséri a Dadus recepcióesztétikai eszmefuttatása, mely olyan hitelesnek bizonyul, hogy Kármán *Fannijához* vagy Weöres *Psychéjé*-hez is hasonlíthatnánk: „Jaj, édes / [...] Bezártuk őket, ahova csak tudtuk / Magunkba, mert nem volt jobb ötletünk, / Miért nem jó, hogy emlékezhetünk rájuk? / [...] És, ha becsukjuk a szemünket, ők / Itt vannak, ugyanitt, bennünk matatnak, / Viszket tőlük a bőrünk, és karcolnak, / Azzal az érdes dologgal mibennünk, / [...] Elmennek, mert egy nap elmegy az összes, / És itt maradunk bepállott szoknyában” (144).

A tizenhét jelenetből álló *Köztársaság* című színmű minden bizonynyal az elmúlt húsz év legjobb drámáinak egyike, ahogy a kötet egésze is biztosan a közéleti kérdések művészi feldolgozásának a rendszerváltás óta készült talán legizgalmasabb vállalkozása. Látszólag tehát minden rendben van, még sincs semmi rendben. A fülszövegben feltett kérdésre ugyanis semmiképpen sem kapunk megnyugtató választ: „Hogyan lehet közünk saját magunkhoz a mindenkori többiekén keresztül?” Hadd zárjam magam is gondolatmenetem a kötet hátsó borítójának betyáros költeményével (ha már Amerika-feeling, talán némi szarkazmussal felidézhető, hogy globalizáció ide vagy oda, 2011-ben a magyarországi McDonald’s is előrukkolt a betyárburgerrel): „Semmi nincsen, mi ne lett volna már egyszer, / Csak mindig újabb betyárokkal verekszel, / Édes állam, s ahova el nem érsz, / Ott más a szív, a fegyver és az ész”.

Nyerges Gábor Ádám

Számvetésforgó

Parnasszus Könyvek
Budapest, 2011

Nemeh Diána

A NAGY KÖLTŐ ÉS A BALFÁCÁN PORHÜVELYE

„Dzsungeles versanyag” – mondja Tarján Tamás Nyerges Gábor Ádám legújabb, második kötetéről annak ismertetőjében. Valóban dzsungeles a 180 oldalnyi, tíz ciklusból álló kötet: nem csupán terjedelmes, de sűrű anyagról is beszélünk, ami még sűrűbben szövötté válik a mindent behálózó utalások, idézetek és formai játékok hatására. Az olvasáshoz Ariadné fonalaként használhatjuk a kötet két mottóját, a „s majd ha voltam, / fölkelte és sétáltat holtan”, valamint a „Voltunk mint ti, / lesztetek mint mi” sorokat, hogy kijelölje az olvasás irányát: a folyamatosság kérdéskörét. A feltámasztható múlt és a múlttá váló jelen nem csupán egzisztenciális kérdésre utalhat, hanem az olvasás-újraolvasás, írás-újraírás, a hagyományt folyton megváltoztató dinamikus megőrzés folyamatait is felidézi.

Költőként Nyerges ezzel egyenesen beírja magát a kanonizált szerzők közé, belép a hagyomány körforgásába. A kötet maga a belépésre való képesség, a költővé válás lépése is lehet: tobzódik a formákban, mintha stílusgyakorlatot mutatna be az olvasónak. A kötet terjedelméből adódik, hogy ezek a játékok az olvasás során a zsúfoltság vagy épp a túlkínálat érzetét keltik, nem segítve az olvasót a tájékozódásban. Költői világa a legkülönfélébb, a klasszikustól a kortárs poétikai eszközökig terjed. Utalások és idézetek sokasága szövi át a szövegeket, a legkülön-